

A fenntarthatóság ideája, avagy milyen jövőt kell tervezni?

A természeti folyamatok és az emberi tevékenységek együttes hatására világunk az elmúlt évszázadban alig hihető módon és mértékben átalakult, s azóta is rendkívül gyors ütemben változik. A megfigyeléseknek, a tudományos elemzéseknek köszönhetően már annyi mindent tudunk természeti környezetünkéről. Mégis egyrészt nehezen felfogható, elmélyült kutatásokat igénylő újabb problémákkal találkozunk (mint a Golf-áramlat esetleges „leállása”), másrészt tulajdonképpen többé-kevésbé már ismert jellegű, de mégis rendkívüli következményekkel járó csapások (természeti katasztrófák, járványok) érik a társadalmakat. Milyen változásokra van tehát szükség ahhoz, hogy a Föld társadalmi valóban fenntartható jövőt tudjanak tervezni?

Az emberiség tudatos vagy nem szándékolt hatásokkal is járó tevékenysége egyes természeti folyamatokat megerősített, másokat módosított vagy gátolt. Végül soron mindezek eredőjeként a bennünket körülvevő és alapvető életfeltételeinket biztosító természeti környezet jelentős mértékben megváltozott. Egyes hatásaink – mindenekelőtt egyes tevékenységek előre nem látott hatásai – pedig már elérték, vagy elérhetik a földi léptékű természeti folyamatok szintjét is. A globális mértékű, akaratlan beavatkozásra az egyik gyakran idézett példa a Föld magas légkörében található és a földi élet számára kulcsfontosságú ózonréteg, amelynek jelentős sérülését, elvékonyodását okozták a múlt század közepe óta használt és a légkörbe kikerülő szintetikus gázok (például a hűtőszekrényekben használt freonok).

De nemcsak a természeti környezetbe kerülő szennyezőanyagok,

hulladékok jelentenek egyre fenyegetőbb veszélyt, hanem a természeti erőforrások fokozódó kiaknázása, a környezet egyre nagyobb mérvű átalakítása. A szárazföldek erdővel borított területei az elmúlt századok során óriási mértékben csökkentek, a mezőgazdasági, településfejlődési, közlekedési igények miatt a természetes táji környezet sok helyen „megváltozott”; egyes tengeri halfajok például gyakorlatilag eltűntek vagy állományuk drasztikus mértékben csökkent. A természeti erőforrások politikailag legérzékenyebbnek tekintett válfajai jelenleg a fosszilis energiahordozók, s ezek sorában is a kőolaj és a földgáz, amelyekből még jókora – de gyorsan apadó – készletek vannak a föld mélyében.

E néhány példa alapján is felmerül a kérdés: hosszabb távon fenntartható-e az a mód, ahogyan társadalmaink összességében – bár országonként és társadalmi csoportonként nagyon eltérő

mértékben – hatnak a földi környezetre?

Nem fenntartható társadalmi-gazdasági folyamatok

Hasonlóan alakult a helyzet magukkal a társadalmakkal, a társadalmi viszonyokkal egy-egy térségen belül, és globális szinten egyaránt. Az emberiség benépesítette a Földet (a szárazföldek gyakorlatilag minden lakható területét), s eddigi hosszú és viszontagságos történelme az átlagos jólét szempontjából – a tudományos és műszaki vívmányoknak köszönhetően – óriási mértékű fejlődési folyamatnak tekinthető. Ugyanakkor az egyes térségekben az eltérő környezeti feltételek és számos társadalmi tényező hatására az életfeltételek kialakításában, a természeti erőforrások használatának módjában, s mindezek nyomán az életszínvonalat, illetve a gazdagság és a szegénység jellegét és

mértékét illetően is rendkívüli különbségek alakultak ki.

Nemzeti szinten, illetve a globalizációs folyamatok keretében a népesség, illetve a munkaerő, a nyersanyagok és termékek, a szolgáltatások, a technológiák, a tőke áramlása mind jobban hatott a helyi viszonyokra. A termelési eljárások, fogyasztási szokások és igények kiegyenlítődésének, sematizálódásának tendenciája mellett azonban még az alapvető emberi szükségletek kielégítését is rendszeresen nélkülöző népesség arányában kifejezett társadalmi, „életszínvonalbeli” különbségek is gyorsan növekedtek.

Az ENSZ 2000. évi ülősszakán és 2002. évi csúcstalálkozóján ezért is fogadtak el politikai nyilatkozatokat a szegénység elleni küzdelemről, konkrét célokat a legrosszabb körülmények között élők életfeltételeinek javításáról és általában a fenntartható fejlődésről. Regionális és nemzeti szinten hasonló oka van az egyes régiók, társadalmi csoportok leszakadását, a munkanélküliség vagy a szegénység mérséklését célzó programoknak. De tágabb értelemben ezt célozzák azok a társadalmi kohéziós, fejlesztési, illetve fenntartható fejlődési célkitűzéseket tartalmazó tervek is, amelyeket az Európai Unió tagállamai dolgoztak ki.

Vannak eredmények egyes országok, térségek „felzárkózásában”, de az említett átfogó programok végrehajtása összességében alig vagy nagyon nehezen halad, a fejlettségbeli különbségek pedig sok tekintetben növekedtek. Globális szinten öt év elteltével a közelmúltban erősítették meg az ENSZ-ben tartott csúcstalálkozón a korábban kitűzött célok elérésének szükségességét. Az Európai Unióban felül kellett vizsgálni a jelentős szociális vetületeket is tartalmazó

Lisszaboni Stratégia céljait és eszközeit, s folyamatban van a fenntartható fejlődésről szóló stratégia újragondolása is. Mindezek alapján azt a kérdést is fel kell tenni, hogy a társadalmak számára, a jelen és eljövendő nemzedékek minden képviselője számára a méltányos életfeltételek biztosítása és jobbítása szempontjából fenntartható-e a jelenlegi társadalmi-gazdasági fejlődési irány?

Hosszú távú, fenntartható jövő

Hazánkban is megfigyelhetők vagy előrejelezhetők az említett tendenciák, bár az elmúlt mintegy két évtized jelentős változásokkal járó társadalmi-gazdasági folyamatai komoly átmeneti időszakot jelentettek a gazdaság szerkezetében, erőforrás-igényességében, a társadalmi igényekben. A jelentős közvetlen vagy közvetett (nemcsak hazánk területén) környezeti hatással, természeti erőforrások elhasználódásával, degradációjával is járó fogyasztás újra gyorsan növekszik. Miközben az átlagos életszínvonal javult, a társadalmi életszínvonalbeli különbségek az említett hosszabb időszak alatt jelentősen nőttek. Az elmúlt egy-másfél évtizedben számos lépés történt a kedvezőtlen tendenciák mérséklésére a szociál-, a foglalkoztatás- vagy a környezetpolitika eszközeivel, de hosszabb távon ez kevésnek látszik.

E problémákra itthon is, bármely más országban is az jelentheti a megoldást, ha létezik egy hosszú távú – a belső társadalmi-gazdasági lehetőségeket, környezeti adottságokat és korlátokat reálisan számításba vevő – országkép, amely magában foglalja mindenki számára a méltányos életfeltételek biztosítását, az életminőség javulását, egyúttal a nem fenntartható társadalmi és környezeti folyamatok mérséklését, kiküszöbölését. A rövidebb

távú fejlesztési elképzelések, az egyes gazdasági, ágazati tervek, a társadalomra közvetlenül ható intézkedési javaslatok helyességét pedig legalább annyira azok közvetlen hatásain keresztül, mint amennyire az említett átfogó országkép célkitűzéseire mértén kell megítélni. Tömören fogalmazva: ezt jelenti a fenntarthatóság ideájának követése, a fenntartható fejlődés tervezése és az ilyen tervek végrehajtása.

A fenntarthatóságnak és az annak követelményeinek figyelembe vevő tervezésnek azonban számos konkrét szempontja, összetevője van. Következzen itt ezek közül csak két nyilvánvaló, de annál nehezebben megvalósítható elvárás.

A társadalmakat mind jobban átszövő globális folyamatok miatt egyetlen ország sem függetlenítheti magát ezektől, tehát csak a kölcsönhatások figyelembevételével alakíthatók ki az egyes országok jövőképei.

E tervezés és megvalósítás átfogó társadalmi jellege és hosszabb távjai miatt pedig nélkülözhetetlen a társadalmi és a politikai egyetértés – de legalábbis a lehető legnagyobb mértékű konszenzus – kialakítása a célkitűzések és az azok elérését szolgáló cselekvési irányok, főbb eszközök vonatkozásában.